

Attila Kovács

Internacija prekmurskih Madžarov v taborišča Hrastovec in Kidričevo leta 1945

POVZETEK

Po prihodu Rdeče armade v Prekmurje aprila 1945 ter po prevzemu oblasti s strani partizanov so se na prekmurske Madžare zgrnile številne krivice. Največjo so doživeli julija 1945. Jugoslovanske oblasti (partizani) so namreč v noči z 9. na 10. julij v Hrastovec, natančneje v taborišče, ustanovljeno v tamkajšnjem gradu, internirali 558 prekmurskih Madžarov iz 19 naselij, nato pa del internirancev preselili v taborišče Šterntal (Strnišče pri Ptuj). V internacijo so razen vasi Petišovci vključili vsa madžarska oz. z madžarskim življenjem naseljena naselja v okolici Dolnje Lendave. Večina internirancev (nekaj več kot 80%) so bili starejši ljudje, ženske in otroci. Iz Hrastovca oz. Šterntala se je konec meseca septembra večina internirancev lahko vrnila domov. Od skupno 558 interniranih je umrlo 19 oseb, med njimi 6 otrok.

Ključne besede: Madžari v Prekmurju, taborišče Hrastovec, taborišče Šterntal, internacija, József Kóvágó (Küronya), Dolnja Lendava, partizani.

1. Uvod

Po koncu druge svetovne vojne so Madžari v Prekmurju s strani nove jugoslovanske (partizani) oblasti doživeli številne krivice. Med temi se je v spomin prekmurskih Madžarov najbolj vtisnila internacija madžarskega življa iz okolice Dolnje Lendave (danes Lendava) v taborišče Hrastovec in Šterntal poleti leta 1945.

2. Kaj se je zgodilo poleti leta 1945?

Po prihodu Rdeče armade v Prekmurje aprila 1945 ter po prevzemu oblasti s strani partizanov so prekmurski Madžari doživeli številne krivice. Tako so npr. jugoslovansko/slovenske oblasti v dolnjelendavskih, delno v mariborskih zaporih pripravili osebe, ki so v obdobju madžarske oblasti med leti 1941-1945 v prekmurskih madžarskih vaseh zasedali različne upravo-politične funkcije oziroma so prihajali iz vrst vidnih gospodarstvenikov. Vzporedno s tem so partizani v dolnjelendavskem okraju zbrali osebe, ki so se vključili v stranko Puščičastih križev¹ in so jih z namenom »prevzgoje« zaprli v taborišče, postavljeno v Filovcih. Prav tako je treba omeniti, da so pripadniki nove oblasti takoj po koncu vojne izvensodno likvidirali najmanj 5 prekmurskih Madžarov.

Prekmursko madžarsko skupnost je najbolj prizadela internacija dela madžarske populacije v koncentracijski taborišči Hrastovec in Šterntal (danes Strnišče pri Ptuj). Izraz »koncentracijsko taborišče« so za obe taborišči uporabljali sami partizani. Jugoslovanske oblasti (partizani) so v noči z 9. na 10. julij v Hrastovec, natančneje v taborišče, ustanovljeno v

tamkajšnjem gradu, internirali 558 prekmurskih Madžarov. Internacija je prizadela vsa madžarska naselja v nekdanjem dolnjelendavskem okraju, razen naselja Petišovci. Predstojniki naselja Petišovci, ki so bili slovenske narodnosti, so namreč preprečili, da bi osebe, ki so bili predvideni za internacijo, odvedli. Tako so internacije prizadele 19 naselij v okolici Dolnje Lendave, med njimi je bila tudi vas Motvarjevci, ki je tedaj še pripadalo k dolnjelendavskemu okraju. Zanimivo je poudariti, da iz madžarskih naselij, ki so pripadala murskosoboškemu okraju (Prosenjakovci, Čikečka vas, Pordašinci, Središče, Domanjševci, Krplivnik in Hodoš), niso internirali nikogar.

Sestri Hack iz Dolnje Lendave sta se v publikaciji z naslovom *Miért? Zakaj? dneva internacije* spominjali tako (v vseh ostalih naseljih dolnjelendavskega okraja so internacije potekale po podobnem scenariju): *»Ponoči sta po nas prišla dva vojaka in ena debela ženska. Ne vem, kdo je bila, vendar sem slišala, da ji je mama rekla Kristina. Rekla je, da naj pospravimo stvari, ker nas bodo internirali. Kam, tega ni povedala. [...] Stvari smo pospravili in smo čakali na žensko, da pride po nas. Pospremili so nas v veliko dvorano Hotela Krona, kjer je bilo že ogromno ljudi. Zjutraj so nas pospremili v eno manjšo sobo, vendar tam nismo bili dolgo, ker so nas naložili na tovarnjake kot govedo in nas odpeljali. [...] Popoldne smo prispeli, na grad smo se morali povzpeti po najbolj strmem pobočju. Nam, otrokom, to ni bilo težko, vendar so bile tam tudi starejše osebe. Nato so nas razdelili po prostorih, nas so namestili na nadstropje. V sobi nas je bilo ogromno in smo morali spat na golih tleh.«*

¹ Nacionalsocialistična »Stranka puščičastih križev« je bila ustanovljena leta 1939, njen voditelj pa je bil Ferenc Szálasi. Vse do jeseni 1943 je bila stranka na obrobju madžarskega političnega

življenja. Po neuspelem Horthyjevem poskusu izstopa iz vojne 15. oktobra 1944 so Nemci njilaše, kakor so se imenovali pripadniki te stranke, postavili na oblast.

Tabela 1. Starost interniranih prekmurskih Madžarov v taborišče Hrastovec.

Starost interniranih oseb	Število interniranih oseb	%
0 – 15 let	160	28,7
15 – 55 let (ženske)	198	35,5
15 – 55 let (moški)	107	19,2
55 – in več let	77	13,8
Neznan datum rojstva	16	2,8
Skupaj	558	100

Vir: Seznam interniranih prekmurskih Madžarov (v lasti: József Biró, Lendava).

Del madžarskih internirancev v taborišču Hrastovec, ki v lagerju niso imeli otrok, mlajših od 15 let, so 28. julija 1945 premestili v taborišče Šterntal pri Ptuj (danes Strnišče pri Ptuj). V taborišču Šterntal so ženske in moške ločili in jih nastanili v posebnih barakah. Otroke, ki so ostali v taborišču Hrastovec pa so po 5 tednih pustili domov, ker jih je ogromno zbolelo, predvsem je med njimi razhajala griža. Tedaj komaj 13 letni Imre Nedelko iz Dolge vasi, ki je bil interniran v taborišče Hrastovec, se je v že omenjeni publikaciji Miért? Zakaj? odpustitve otrok iz taborišča spominjal takole: »Nekega jutra se je na dvorišču dvorca (Dvorec v Hrastovcu, op. avtorja) pojavil v belo oblečeni oficir z dvema vojakoma. Na njegovo povelje so nas prignali na dvorišče. Začuden nas je vprašal, zakaj smo tam, saj je videl le starce, ženske in otroke. [...]. Zatem so obvestili občino v Lendavi, da je v taborišču izbruhnila epidemija tifusa. Na prošnjo predsednice občine je po nas prišla ena ženska iz Dolge vasi z nekaj spremljevalci, vendar so iz taborišča izpustili le otroke, mlajše od 16 let. Tako se je 31 sestradanih, lačnih otrok (med njimi jaz in ena od mojih sester) napotilo iz Hrastovca v Ptuj. Prepeščili smo 25 kilometrov, vendar se noben ni pritoževal. Na Ptuj smo prespali v prostorih župnišča. Drugi dan smo šli na železniško postajo in se z vlakom odpeljali v Čakovec. Bila je nedelja. Kupci iz Prekmurja so izvedeli, da smo prispeli. Navalili so na nas in znanci so nekaj otrok odpeljali s sabo. Mi, ostali smo z večernim vlakom prispeli v Mursko Središče, kjer nas je moj dedek že čakal s konjsko vprego.« Drugo skupino, zelo majhne in zelo bolne otroke pa so iz Hrastovca domov pripeljali z vozovi.

Kljub temu, da so otroke poslali domov, je najmanj 6 nedoraslih otrok, zaradi bolezni oziroma popolne izmučenosti umrlo doma, kmalu po prihodu iz taborišča. Internirani prekmurški Madžari, tako tisti iz taborišča Hrastovec, kakor tudi drugi, ki so bili premeščeni v taborišče Šterntal, so se lahko vrnili na svoje domove konec septembra 1945.

3. Zakaj je prišlo do internacije?

Na to vprašanje je zelo težko odgovoriti, ker so bili prekmurški Madžari, internirani v taborišča Hrastovec in

Šterntal, nedolžni. Dejstvo pa je, da so veliko večino moških članov družin (vzdrževalci družin), ki so bili internirani v taborišče Hrastovec nove oblasti bodisi že zaprle v različne zapore, ali pa so bili na »prevzgoji« v taborišču v Filovcih. Torej je velika večina interniranih oseb v Hrastovcu bila v sorodstvenih odnosih z osebami, ki so v obdobju »Madžarov«, torej v letih 1941-45² zasedali nekatere politično-upravne funkcije, oziroma so imeli vidnejšo gospodarsko vlogo ali pa so bili člani Stranke puščičastih križev.

Po mnenju mnogih prekmurški madžarskih sodobnikov je bila internacija v Hrastovec in nato v Šterntal »odgovor« na internacijo primorskih kolonistov v Sárvár leta 1942.³ Mnenja sodobnikov zaenkrat še z arhivskimi viri ni mogoče dokazati. Zato pa lahko z njimi dokažemo, da so oblasti internirane prekmurske Madžare želele preseliti na Madžarsko. Obe taborišči (torej Hrastovec in Šterntal) sta bili po vsej verjetnosti le prehodni postaji. Da pa na koncu le ni prišlo do izselitve oziroma preselitve interniranih prekmurskih Madžarov na Madžarsko, gre pripisati tedanjemu podžupanu Budimpešte, Józsefu Kóvágóju (Küronya).⁴ Kóvágó je bil namreč obveščen o internaciji prekmurskih madžarskih družin (med interniranimi je bila tudi njegova mati, Istvánné Kóvágó, ki je živela v Dolnji Lendavi) in je kot podžupan Budimpešte, v zadevi interniranih prekmurskih Madžarov nastopil pri Zavezniški nadzorni komisiji, ki je delovala v Budimpešti. Zahvaljujoč njemu so o internaciji bili obveščeni organi notranje uprave tako v Beogradu, kakor tudi v Ljubljani, ki o tem niso vedeli ničesar. Na koncu so organi notranje uprave v Ljubljani ukrepali in internirane Madžare iz Prekmurja vrnili domov.

4. Internacija v luči števil

Večina interniranih oseb (nekaj več kot 80%) so bili starejši, ženske in otroci. Kot smo že omenili, so jugoslovanske (partizanske) oblasti veliko večino moških članov interniranih družin že prej zaprle v različne zapore ali pa so bili na »prevzgoji« v taborišču v kraju Filovci. Na osnovi dostopnih podatkov je bilo od 558 interniranih oseb 16 mlajših od 15 let, kar je pomenilo 28,7% vseh interniranih oseb. 77 oseb je bilo starejših od 55 let oziroma 13,8% interniranih. Od 558 internirancev datum rojstva 16-ih oseb še ni znan. V skupini internirancev, ki niso spadali ne med otroke, ne med starce (skupina med 15-55 leti starosti), je bilo 305 oseb. Med temi 305 osebami je bilo 198 žensk, kar je bilo blizu 2/3 te skupine. Med vsemi interniranimi osebami je bilo vsega skupaj 107 moških med 15-55 leti starosti (19,1%). Ostali so bili otroci, ženske in starci.

Na podlagi trenutno dostopnih podatkov je od 558 interniranih prekmurskih Madžarov v taborišču Hrastovec in Šterntal umrlo najmanj 19 oseb, med njimi vsaj 6 nedoraslih otrok. V taborišču Hrastovec je umrlo 5, v Šterntalu pa 6 interniranih prekmurskih Madžarov, ki so tam tudi pokopani. Takoj po vrnitvi iz taborišča, zaradi bolezni in onemoglosti, sta umrli dve odrasli osebi in 6 nedoraslih otrok.

² Prekmurški Madžari obdobju madžarske oblasti od leta 1941-45 (madžarska okupacija) pravijo »amikor magyarok voltunk – ko smo bili Madžari«.

³ O internaciji primorskih kolonistov v Sárvár glej Attila Kovács: Represija v Prekmurju med drugo svetovno vojno - primer

internacije kolonistov iz okolice Dolnje Lendave v Sárvár. Prispevki za novejšo zgodovino. 2013, letn. 53, št. 1, str. 186-200.

⁴ Kóvágó József se je prvotno pisal Küronya in je bil po rodu doma iz Prekmurja.

Tabela 2. Število in kraj smrti.

Kraj smrti	Število umrlih	Od tega otrok
Hrastovec	5	-
Šterntal	6	-
Domači kraj	8	6
Skupaj	19	6

Vir: Miért/Zakaj; Lastno raziskovanje.

A handwritten list of names and dates, likely from a camp register. The entries are organized into columns and rows, with some names underlined. The text is written in a cursive script. Some entries include dates like 1944, 1945, and 1946. The names appear to be of Hungarian origin, consistent with the document's focus on Hungarian internees.

Slika 1. Stran seznama interniranih prekmurskih Madžarov v Hrastovec, ki ga je na skrivaj dal pripraviti trgovec János Rudas iz Radmožancev (Vir: József Biró, Lendava).

Slika 2. Nagrobni spomenik hčerke kalvinskega duhovnika iz Motvarjevcev, ki je umrla nekaj dni po prihodu iz taborišča (Foto: Attila Kovács).

Literatura

1. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), XIX-J-1-K, ADM, Jugoszlávia 1945-1964, 15 doboz.
2. VARGA, Sándor: *A szlovénia magyarok II.* In: Honismeret, 1995/3.
3. GÖNCZ, László: *Felszabadulás vagy megszállás? A Mura-mente 1941-1945.* Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2006.
4. *Miért? Zakaj?* lendavski zvezki - lendvai füzetek. 1998/17.
5. *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji.* Zbral in uredil: DR. MIKOLA, MILKO. Založilo in izdalo Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije, Ljubljana, 2007.
6. FERENC, Tone: *Nemci na Slovenskem med drugo svetovno vojno.* In: (ured. Dušan Nečak) »Nemci na Slovenskem 1941-1955«. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana, 1998.
7. KOVÁCS, Attila: Represija v Prekmurju med drugo svetovno vojno - primer internacije kolonistov iz okolice Dolnje Lendave v Sárvár. Prispjevki za novejšo zgodovino. 2013, letn. 53, št. 1, str. 186-200.